

Kibò Kbulung dad Fdas

**How to
treat sicknesses**

By

**Doris Abrams with
Ricardo Baro**

**Illustrations by
Nathaniel Tianero**

**SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS-PHILIPPINES, INC.
TRANSLATORS**

PUBLISHERS

1969

Published
in cooperation with
Bureau of Public Schools
and
Institute of National Language
of the
Department of Education
Manila, Philippines

PREFACE

This health booklet was written to provide additional reading material in Koronadal Bilaan for stimulating interest and facility in reading. It is further hoped that it will be of some benefit in teaching its readers some of the basic principles of first aid.

These materials were prepared by Doris Abrams, member of the Summer Institute of Linguistics.

Literacy Committee
Summer Institute of Linguistics
Nasuli, Malaybalay
Bukidnon, Philippines

37.8-969-45C

67.60P-95068

Printed in the Philippines
by S.I.L. Nasuli Press

KIBÔ KBULUNG DAD FDAS

Yé duen smulat i liblu ani, du tmulen di dad to ku dét i nimôla ku mnè ale di katduk. Ilè ku fandas gamo, fabaltik gamo mwè bulung, du ku lâyu nimen ani, mlimah tmabeng gamo di klalyu mgulè di fdasyu. Ilè ku too gamo tungan, baltik gamo salu di doktor.

DI LAM I LIBLU ANI

Minit laweh, lnakaf, mkaw	1
Malaria	2
Bnalak	4
Mlungay laweh	4
Dmulâ lite	5
Mline damen masballi	6
Malnak seey	8
Mlus lifoh	9
Fisa	10
Sulan	11
Nakêt ayem	13

Nakêt ulad	14
Kutu	14
Tamduk mata	15
Lufu	15
Mlatû laflal	16
Klikis	17
Katal	17
Tamduk tien	18
Ku nun sut ngâ	21
Di kaslalô ngâ sut	23
Dad bulung	23

MINIT LAWEH, LNAKAF, MKAW

Ilè ku minit lawehyu, na lnakafyu, yé ni -
møyu:

1. Nang gamo bliwal, du ku bliwal gamo, midul
ktunganyu. Nang gamo lamwâ di gumnèyu kel di
kakah kinityu.

2. Nang gamo dyoh tû éél. Yé loyu fakay dyoh
i minit éél, syan dêé lam gumnèyu.

3. Tlu dulêyu

ninum Aspirin di
sdu, sulê flafus,
sulê Itu du,
sulê flabi. Na
mfakay lè gamo
minum di tngâ
butang.

Ilè ku ngà, kat tngà ninuman bulung.
 Ilè ku too bong ngà, mfakay ku satu.
 Ilè ku bong to, mfakay kat lwe.
 Ni sin i ninumyu di kat tlu dulè sdu.
 4. Ku là mkah i kinit laweham di kinumyu
 Aspirin, tananòyu satu bulung dnagit Tresulfa.
 Galò i kibòyu di Aspirin, na salnganyu ale ninum.
 5. Ku tungan minit, na dmahal, fatbak gamo
 Penicillin lwe dulè, damen tlu dulè.
 6. Ku yé fandas tukay ngà, fabaltikyu nabe di
 doktor, du gadèyu ku tukay ngà, mlahil mati di
 tðuk ani.

MALARIA

Yé duen dad to gal malaria du mdà di kakèt blabang dale. Yé gufanak dad blabang mnè di lam éél, damen lam busung, damen lam bob, damen éél mnè lam doon lutay, na lam doon saging, na lam foon tuad, na balù di lam tyul lfò lèla gal gumngà. Ni sin i duento nang fðadong

male saging di gumnèto. Silang là nakét blabang ge di kakudangam ku mnè ge lam klabu.

Yé ileam i tðuk ani tamðuk langiham, mlungay laweham, tamðuk kagolam, mbaling ge tanano, na kafnge yé, mtuh ge. Slaan dadame dad to, kankal ale, slaan là.

Yé bulung malaria, Camoquin, damen Aralen. Ku Camoquin, lwe batù ninumam di sdu, lè man lwe batù di ta kfayahan, lè man lwe batu di lwe ni. Salngan kafloham dale di kat ku.

Mfakay faginyu di kinumyu Camoquin (damen Aralen) i Aspirin.

BNALAK

Ku tamduk i kfem, filan i laweham, na balak bliam, damen lam baweham, yé fdasam ayé bnalak. Tamduk i tienam, na sasè ibalam kmaan, na sasè kakudangam, na là mkah i klungayam. Lo satu bulung i fdas ani, minum ge Vitamin B kat du tlu bulen i klon. Falbongam knaanam ungañ dad uten, na dad mlunu, na dad kasilà. Bong dee Vitamin B di lam fali, yé duenan nangam too fagtaaf i mseh. Na ku tmagah ge knaan, nangam too nlab.

MLUNGAY LAWEH

Ku mlungay nawam, na langal matam, na malweh ge nun nimð, kaséé kulang vitamins. Yé fye nimðyu mayad gamo Multivitamins. Ninumam

ale tlu dulë di sdu. Tlu bulen damen fat bulen i klon.

Yé lë fye bulung ninum, bulung bitak, du ku nun bitakam, mlungay i nawam.

DMULÀ LITÈ

Sasè tduk ani, dmula litè, na too mlahél kamfit di dadame dad to. Yé gumdåto dmula litè ku ginumto di basù guminum to dmula litè, na damen minum ato di kabong guminum to fandas ayé. Na ku mkaw i to fandas ani gasyutam i bun lakafan, yé sin lëam ge gumdå dmula litè. Na balù dulaandi tanà, du ku ta kamfung tanà guðmulaan, lë nabe nus mayeng klulin, na ku gasyutam ani, yé sin lëam ge gumdå dmula litè.

Yé ileam i to dmula litè, mlungay lawehan, lahan, na nang ibalan kmaan. Na ku beg mnagad, dmahal. Na ku ta kifuh, minit lawehan, na mtuh.

I kagkah galō ani kat du baling midul too ksasean,
midul i toon kakaw, nean to dmulā litē.

Ku galyalom di nawam fan nun ge tduk galō
ani, kaflingenta dun ku dmahal ge, damen gal ge
mtuh di kifuh, na gal ge mkaw, fabaltik ge fatbak
di doktor. Silang fanak ge fatbak ku ta too fye i
kalyalom dun.

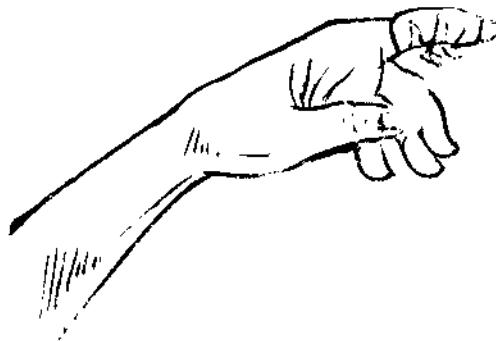
Ku nun to di lam gumnēyu dmulā litē,
tanfingyu kanen fligo, kanen basū, kanen salidut,
kanen kama, kanen igem, na kanen dad falnas.
Nangyu ale gnamit. Nimeam i gadmulaan, balō
tatung salmun, damen sbanay afus, na ku tafnō
dulā, funa ge makol di tanā, klom mkah dun lam
sol, faginam gudmulā, lnimuman tanā.

MLINE DAMEN MASBALI

1. Tooyu faloh litean fye gwē ku nun kfung di laman.
2. Nalobam sabun, klom mulung dun Penicillin Ointment.
3. Ku tafnge, snafutyu masa'a, damen tabes

falnas landē using. Sasē ku yé fungasyu dun i falnas nusing, du ku mtatek dad using di lam seey ni, yé sin i gumdaan balak.

4. Nangyu fnafē éél i falnas safut seeyyu, bay kufafē, tanlasyu kafag mlaneb falnas.

Ilē ku tungan mline, ni fye nimdyu:

1. Nalobu sabun.
2. Fye manak litean maloh, lamfti ge mlaneb tabes, fadkatam di bā seey, klom nbad dun btal falnas.

3. Ku ta beg mlo, kaham i falnas fadkat di bâ seey ayè, klom mulung dun Penicillin Ointment.
4. Na ku lê mlitè, lëam man fadkat di bâ seey lnulun mlaneb tabes, na lëam man nbad.
5. Na ku lâ manak litean déé, fabaltikam nabe di doktor, du tanbélân.
6. Ku yê knayeam lâ balak i seeyam, na lâ mnanaan, minum ge bulung dnagit Tresulfa tlu dulè i sdu.

MALNAK SEEY

Ku nun malnak seeyam fabaltikam bnulung. Kadang ku lâ, mbaling bong. Ku too tukay seey, nam funa nalob. Yê bulungam dun Gentian Violet. Ku fabaltikam nimò ani, lâ mlon mkah. Ku dee malnak seeyam, na lâ mlal ale mkah, ani nimoam:

1. Tlu duléam malob dun sabun di sdu.
2. Nam kah klengla, klom mulung dus i Penicillin Ointment.

3. Flitam nfuk dad klaweham na kumotam, fye lâ lê man dankat seey ge.
4. Ku dee malnak seey di ge, minum ge Tresulfa:

Ilè ku ngâ, kat tngâ ninuman bulung.
Ilè ku too bong ngâ, mfakay ku satu.
Ilè ku bong to, mfakay kat Iwe.

MLUS LIFOH

- Ku mlus ge lifoh, toom fabaltik bnulung.
1. Lnunaam Penicillin Ointment. Fanfelam lnunâ.
  2. Fdeem labèd labungam dun mlaneb falnas.
  3. Fitu dum nang tamlas falnas labèd ani.
  4. Nangam fnafè éél i mlusam na nangam fag-tadè nus. Ni sin i duenam man sasè tamlas falnas labung mlus ani, ku lâ nan ftoh slinggu. Ku tiamp bayâ i mlus ani, kafngem lmabung dun mlahèl mkah.

5. Ku too bong mlusam, yé bulungam dun minum ge Tresulfa di lime du. Ilè ku tamduk kalyalom dun, lè ge man minum Aspirin faginam di Tresulfa.

6. Ku mlus ge lifoh, bay là maglukét kulitam, fabaltikam nalam éél yé klom tlu dulè kuleng tagah.

FISA

Ku nun fisam, baling bong, damen tukay, ani kibò kbulungam dun:

1. Finit ge éél iwe dulè di sdu, galam Inab lam minit éél ayé mlaneb tabes, klom fadkat dun di bà fisam. Kat tngà oras i klo sulè kimoam dun. Manak ge nimò ant kel di kabtù fisa.

2. Di bang fisam btù, toom fansye mingat iktom, du ni sin i too kamfit tðuk, du i nanaan ayé, ku gnunal di ge, lè man gutmabò fisa. Lnunalam Penicillin Ointment bà fisa, klom to famkat dun mlaneb tabes. Ku ta tanlasam i tabes fadkatam

dun ani, ntaman i labi tabes fadkatam dun gine, damen nfukam sabun klom falmawi dun. Na nalobam sabun tnaloam ku tafngem gal bnulung fisam.

3. Yé bulung fisa kanen lè man Tresulfa. Ninumam ani mdà di katbù fisa di ge kel di kakahan.

SULAN

Ku sulan ge, toom ti naye ku dët i gam-sulan ge. Ku tutuk knii, too sasè ani. Na lè man ku gusulanam di lam i dad magsik, too sasè. Dée sin i gugamweam téstanus. Na yé nimoam fabaltik ge fatbak di doktor.

Yé kibò kbulungam dun:

1. Finitam éél, klom mkah dun lam falanggana, na nalamam i bliam di laman tngà oras. Ilè ku ta tno i éél minit ayé, lèam man beg tananò minit éél.

2. Lwe duléam malam i bliam di sdu. Sulé ge flafus na sulé ge kifuh.

3. Kafngem malam i bliam, lnunaam Penicillin Ointment na klom beg nbad dun mlaneb falnas.

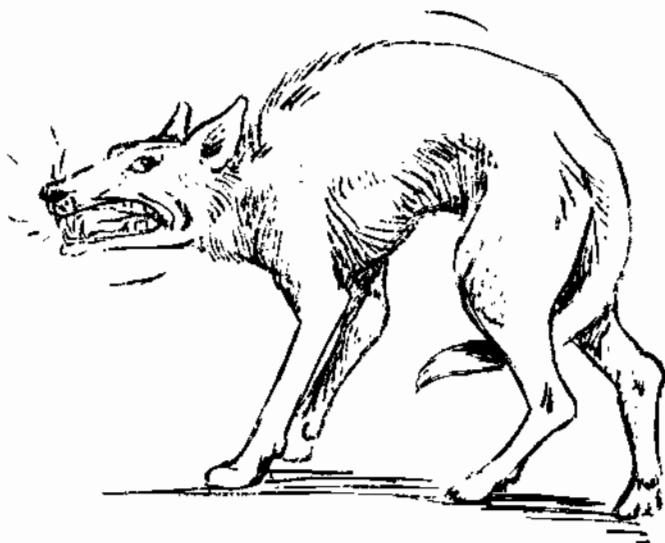

4. Na yé lè man bulung nimoam Tresulfa, na Aspirin. Yé galò kinumam dad bulung ani galò i manmi di alel MINIT LAWEH i liblu ani.
5. Ku tamduk sulanam di kifuh, fankaham kama dungam bliam.

NAKÉT AYEM

Ku nakét ayem ge:

1. Nalobam sabun, klom mulung dun Penicillin Ointment.
2. Nikatam ayem ayé, na toom tnanol. Kafnge sfalò butang, ku là book i ayem makét ayé, balù nang ge fatbak, du ku fatbak ge di falà mbaling book i ayem makét ayé, slaan là fyen du i alas i bulung tbak ge gamkilu laweham.

3. Di kafnge ayem mak t ge, ku teenam book i ayem ay , fabaltik ge fatbak di doktor. Na fabaltikam fnati i ayem mak t ay .

NAK T ULAD

- Ku nak t ulad, damen salyufen ge,
1. Nalobam tno   l, klom malam di gumak tan ge y  lam   l.
  2. Sudeng ge, damen mil  ge. Sas  nim  milah, na l  man makto lik .

KUTU

- Ku nun kutum, la ti mlimah mulung dun.
1. Beg ge moo fngalo gas. Y  kimoam ani di flafus.
  2. Nangam bnaus ulum di bal  d tan.
  3. Silang nalobam ulum ku ta flabi, fdeem dul  malob ulum sabun.
  4. L ti mati liha di fngalo gas, y  lo mati di fngalo gas ani dad tine. Kafnge tlu du, ta l  man

mis  dad liha, na l  ge man moo fngalo gas, gal  nimoam di tnaninan.

TAMDUK MATA

Ku nun fnguteam, na ku m  l matam, ni fye nimoam.

1. Bal  nagotam matam, syan land  using tnaloam.
2. Nalobam matam mtiu   l, klom mifu dun mlaneb falnas.
3. Y  bulungam dun Penicillin Eye Ointment, lwe dul  di s u.

(Nun lwe klas! Penicillin Ointment. N  i bong fungas, na tah , bulung seey; bay n  i tukay, y  sin bulung mata.)

LUFU

Ku nun lufu, y  nim  laweh ng  minit, na muluk ngolan, na milew matan. Y  kib  kbulungam dun.

1. Ku gadeam na lufu, nang nun lmauy ngå nufu ayé. Sasè ku tû gudyohan di éél. Yé lom gu-damyoh dun minit éél di gumnè.
2. Yé fye gufanakan di snifil mgat diding. Sasè gtadè neng du; ta malmo kayen.
3. Ku nun fngutean, bnlungam Penicillin Eye Ointment, lwe dulè di sdu.
4. Tlu duléam finum dun Tresulfa na Aspirin kat du kel di kakah init lawehan.

MLATÙ LAFLAL

Là ti mlimah mulung mlatù laflal, damen mlatù dila. Lnunalyu Gentian Violet lam laflal

ngå lwe dulè di sdu. Yé duen ngå nun fdas galò ani, du galan gtutù di yéan. Saseftutù ngå ku nusing tutù yéan. Ku dyoh ato kat du, na yé galto lsak i klaweh landèusing, ku yé landè ti tduk ngato galò ani.

KLIKIS

- Ku nun klikis ngåam, ani fye nimòam.
1. Nalobam klikis sabun tlu dulè di sdu.
  2. Klom balnibù salbatù Tresulfa, begam sansbol Penicillin Ointment. Fnge yé, lhunaam di klikis.
  3. Ku baling too mèél i klikis, finumam Tresulfa tlu dulè di sdu, kat tngå salbatù sulé ninuman..

KATAL

Ku nun katal laweham, landè ti gukel i sigi fatbak, damen mulung Penicillin Ointment.

Ani nangam lifet nimò.

1. Dyoh ge di flafus na di flabi. Di tnanin

ksabunam laweham, nalobam ktom;di galwe duléam smabun ktom, fkafagam di laweham.

2. Nfukam i klaweham kat i du.

3. Yé dagit bulung bnayadam Benzyl Benzoid.

Di lamam falâ mulung bulung ani, funayu kah lam eel kmadok dad klaweham na dad kumotam.

TAMDUK TIEN

Ku tamduk tienam, na mlit ge milong, yé nimoam.

1. Nang ge kmaan tafaya, na fandan, na kabugaw, na nang ge ninum kafi. Fakay ge minum tsa, na eel using lifoh. Bay nam fkadok eel, klom mkah laman using lifoh, na yé sin i ninumam. Ku la alt tungan katduk tienam, yé fye nilofam libol.

Bay ku too ge tungan, nang ge kmaan, di balu detan.

2. Ti ge fanak di gumne, nang ge galabek, du kadang ta ge too tungan.

3. Na kat kafngem milong, kat kalobam tnaloam sabun, fye la kamfitan.

4. Yé bulung mlit milong Sulfaguanidine. Tlu duléam ninum Sulfaguanidine di sdu, sulé flafus, sulé ltu du, sulé flabi. Na mfakay le ge minum di tngâ butang.

Ilê ku ngâ, kat tngâ ninuman bulung.

Ilê ku too bong ngâ, mfakay kat satu.

Ilê ku bong to, mfakay kat lwe.

Ni sin i ninumam di kat tlu dulê sdu.

Tlu gumdā duento mlit milong. Tnaninan mdā di langad, galwen mdā di éél, gatlun, mdā di using tnalōto.

Yé gubayan dad langad manwe di gumkok sabat, di katel, na di gumnè dad agaf. Gadeam dad langad bayan ale mnè di dad magsik, na yé sin i galla gumwè nabe mdaf di knaanam. Balū ti landè teenam tukay sasè di gumdafla di knaanam, ku gkaanam ayé, ta gumdaam fandas. Ni sin i duento fawagto di gumnè i guskahto dad agafto. Na nimòto sangab katel, damen kasilyasto. Di kat kafngem milong, kat kalobam tnaloam sabun. Na lè man ku ta fan ge tmagah, damen kmaan, funam nalob tnaloam sabun. Nangam fdaf langad knaanam, na i dad kalyak kakaanam di slaam kmaan kel di kafngem.

Yé fye gumwè éél ninum di sfuten, na klom to famgtong sol éél ayé. Sasè minum mdā di laweh éél, damen éél là mtiun. Ku landè éél gumweam ninum, mfakay mwè di laweh éél,

syan nam fkadok muna klom minum dun. Sasè ku lom ti fduf, damen finit. Yé fye ku too kmadok.

KU NUN SUT NGĀ

Ku nun sut ngā di gamo, ni nimòyu di kanen. Ku lalòyu i kdee manta gamo ani, là alt mlimah i ksut ngā.

1. Ku maltien i libun, yé fye ku nangan glifet ninum Vitamins kat du, mani fye là mlungay i lawehan.
2. Ku di bang maltien sut ngā na ku yé muna msut di lawehan éél, tian fanak di gumnè. Ku là too mgat kakulang tienan, na landè msut éél di lawehan, mfakay kanen bliwal ku kayean.
3. Ku moolinuman, mfakay minum kat tukay, gabay ku ta bangan fto ngā, ta nang minum éél nan.
4. Mimò kibò ku moolkudang, mfakay kanen kudang, fye là mlungayan fto ngā .

5. Falahyu fatlagad slafad ngå mlaneb falmas. Ku nun to mwè ngå di kafngén sut, salnafadan mlaneb falmas.
6. Salngan kto ngå baltikam nifu mlaneb falmas lam bawehan. Klom magot dun di lwe blian ftungam téengéh, mani fye di katbu ngå ayé lamnawa, lä gasyutan lakaf di bkakongan na di ilungan.
7. Kafnge ngå sut, nweam fusadan, sanbalaam bnatang klom kamlang dun di blengan. Nè i bansung klangyu dun funayu nalob, kloyu mkah dun lam kmaðok éél. Du ku nun using na kée bansung ayé, kilu gamfati di ngå. Yé sin i gumdå tétanus gafat di laweh ngå.
8. Ku nun sfalð minutos klon na lä sut kluñen ngå, mdå i satu to fanganagan dkan flasok.
9. Ku ta sdułë sut kdeen, fye ku nun satu libun dmalul i sut ngå ayé, fye mkah i kaloh litè di kanen.

DI KASLALÓ NGÅ SUT

1. Ku ngå falami sut, danyoham sabun mduf éél, na toom fansye malob ulun. Du ku mlaneb ulu i ngå, landë ti kalkadan, du lä damkat kfung di ulun.
2. Fye ku kat du danyoham mduf éél i ngå falami sut ani, na flitam nfuk dad klawehan. Du i ngå, ku tukay, tlabo lumak kulitan, yé duenam man, gal mlahéł fandas, Damen Inakat klikis, na dee katalan. Ni sin i duenan, ta man, yé fye labungyu ngå i mlaneb falmas. Ni sin i duenan, ta man, galyu danyoh ngå mduf éél klit du.

DAD BULUNG

Fye ku di kat malay nun dad bulung galð ani di gumnëla. Fye ku ta falah nun bulungyu, balù nun to fandas di blengyu, ta lä slaf ge mngabal bulung. Yé btas kdees bulung ani bal nun walu filak.

Tresulfa

Aspirin

Sulfaguanidine

Penicillin Ointment

Penicillin Eye Ointment

Gentian Violet